

ΠΑΡΑΒΑΣΙΣ/PARABASIS

Vol 20, No 1 (2025)

Italian Theatre in the 21st Century (Special Issue)

BOOK REVIEW: Ιωάννα Μανωλεδάκη, Το κοστούμι: στοιχείο συνερμηνείας στην ανάγνωση του θεατρικού λόγου, Εκδόσεις Ρώμη, Θεσσαλονίκη 2021 [Ioanna Manoledaki, *The Costume: Element of Co-Interpretation in the Reading of the Theatrical Text*, Rome Publications, Thessaloniki 2021]

Iliia Lakidou

doi: [10.12681//.43352](https://doi.org/10.12681//.43352)

To cite this article:

Lakidou, I. (2025). BOOK REVIEW: Ιωάννα Μανωλεδάκη, Το κοστούμι: στοιχείο συνερμηνείας στην ανάγνωση του θεατρικού λόγου, Εκδόσεις Ρώμη, Θεσσαλονίκη 2021 [Ioanna Manoledaki, *The Costume: Element of Co-Interpretation in the Reading of the Theatrical Text*, Rome Publications, Thessaloniki 2021]. *ΠΑΡΑΒΑΣΙΣ/PARABASIS*, 20(1), 637–641. <https://doi.org/10.12681//.43352>

Ιωάννα Μανωλεδάκη, *Το κοστούμι: στοιχείο συνερμηνείας στην ανάγνωση του θεατρικού λόγου*, Εκδόσεις Ρώμη, Θεσσαλονίκη 2021, 205 σελ. – ISBN: 9789606550645

[Ioanna Manoledaki, *The Costume: Element of Co-Interpretation in the Reading of the Theatrical Text*, Rome Publications, Thessaloniki 2021, 205 pp. – ISBN: 9789606550645]

Στο έργο της Ιωάννας Μανωλεδάκη *Το κοστούμι: στοιχείο συνερμηνείας στην ανάγνωση του θεατρικού λόγου* παρακολουθούμε την προσωπική καλλιτεχνική προσέγγιση του θεατρικού κοστούμιού, ως απόσταγμα εμπειρίας και μελέτης, της πολύπειρης και διακεκριμένης εικαστικού, σκηνογράφου, ενδυματολόγου και ομότιμης καθηγήτριας του Τμήματος Θεάτρου της Σχολής Καλών Τεχνών του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Το κοστούμι μελετάται στο έργο της από ποικίλες οπτικές γωνίες, όπως το είδε εκείνη στο πλαίσιο ερμηνείας και μετουσίωσης του θεατρικού κόσμου σε υλικό, παραστάσιμο κόσμο συγκεκριμένων έργων, στα οποία υπέγραψε η ίδια τα κοστούμια τους (ενίοτε και τα σκηνικά τους).

Το βιβλίο χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια που περιλαμβάνουν δέκα υποενότητες. Τα κεφάλαια φέρουν τους τίτλους: 1. *Το θεατρικό κοστούμι*, 2. *Οι συνεργαζόμενες τέχνες του θεάτρου*, 3. *Η εικαστική ανάγνωση του κειμένου* και 4. *Σαν επίλογος*. Πιο εκτεταμένα είναι το δεύτερο και το τρίτο κεφάλαιο, μέσα στα οποία αναλύονται συνολικά 42 παραστάσεις δραματικών έργων του ξένου, κλασικού και σύγχρονου ρεπερτορίου, της νεοελληνικής δραματολογίας, της όπερας καθώς και της αρχαίας τραγωδίας και κωμωδίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο, η Μανωλεδάκη καταγράφει καταρχάς τα προβλήματα στην αποτίμηση της εργασίας του/της ενδυματολόγου τόσο από τους θεατές και τους κριτικούς, που έχουν άμεση πρόσληψη του θεατρικού κοστούμιού ως αναπόσπαστο κομμάτι της παράστασης, όσο και από τους μελετητές, αφού εκείνοι μπορούν να το προσεγγίζουν εκτός του πλαισίου της παράστασης για την οποία έχει δημιουργηθεί. Διαπιστώνει, με πολύ εύστοχα και χιουμοριστικά σχόλια, ότι το θεατρικό κοστούμι μπορεί να αλλοιωθεί κατά την παραγωγή, καθώς όσοι και όσες το κατασκευάζουν ή το χειρίζονται και όσοι και όσες πρόκειται να το φορέσουν δύνανται να το αλλάξουν κατά το δοκούν με αιτιολογικό είτε την προσωπική τους αισθητική, είτε την προσωπική τους εξυπηρέτηση, είτε την οικονομική τους δυνατότητα (το τελευταίο αφορά τους παραγωγούς). Μετά από όλα τα παραπάνω, ορίζει, σύμφωνα με τα πιστεύω της, τι είναι το θεατρικό κοστούμι και τι δεν μπορεί να νοείται ως τέτοιο, διακρίνοντας τα θεατρικά ενδύματα από τα ενδύματα μόδας, από τα πιστά αντίγραφα ρούχων εποχής, από τα ενδύματα που έρχονται από την καθημερινή ζωή, από εκείνα που είναι απλώς κολακευτικά για τους ερμηνευτές και από εκείνα που απλώς είναι εξυπηρετικά (όπως πολύ συχνά διαβάζουμε στις θεατρικές κριτικές που αδυνατούν να αποκωδικοποιήσουν την εργασία του/της εκάστοτε

ενδυματολόγου). Η τοποθέτηση αυτή αποσκοπεί να μας επισημάνει τον ρόλο του/της ενδυματολόγου στη θεατρική δημιουργία, ο οποίος δεν είναι ούτε να αυτονομείται από το συνολικό έργο τέχνης, που είναι η παράσταση, ούτε και να ακολουθεί πιστά τις οδηγίες του συγγραφέα, του σκηνοθέτη ή του παραγωγού. Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο, η Μανωλεδάκη επιχειρηματολογεί υπέρ ενός κοστουμιού που θα είναι οργανικό μέρος ενός συνόλου, αυτού της παράστασης, γιατί μόνο ως τέτοιο μπορεί να υποστηρίξει την ερμηνεία του ηθοποιού και να είναι τελικά ένα καλλιτεχνικό έργο μελετημένο σε όλες του τις λεπτομέρειες. Κλείνοντας, μας προσφέρει έναν κατάλογο, από καθιερωμένες ενδυματολογικές πρακτικές στο θέατρο που συναντάμε πολύ συχνά ως θεατές ή ως μελετητές, ο οποίος μας βοηθά, ως πολύτιμος οδηγός, να αναγνωρίσουμε αν μια παράσταση καταφεύγει ή όχι σε αυτές και πόσο δημιουργικός/η μπορεί να είναι ένας/μία ενδυματολόγος.

Στο δεύτερο κεφάλαιο η συγγραφέας επιχειρεί να αναδείξει ποια είναι η σχέση του/της ενδυματολόγου με τους άλλους βασικούς συντελεστές μιας παράστασης θεάτρου ή όπερας, πέραν των ερμηνευτών επί σκηνής, ήτοι με τον σκηνοθέτη, τον χορογράφο και τον αρχιμουσικό. Αναγνωρίζει ότι στον σκηνοθέτη ανήκει η τελική ευθύνη, ισχυρίζεται όμως ότι θα πρέπει να υπάρχει συνεργασία και αλληλοσυμπλήρωση των απόψεων ενδυματολόγου-σκηνοθέτη, ώστε η παράσταση να έχει συνοχή. Σε όλο το κεφάλαιο κατατίθενται οι απόψεις και οι πεποιθήσεις μέσα από το καταστάλαγμα μιας μακράς πορείας του ρόλου του κάθε συντελεστή και τον βαθμό κυριαρχίας του πάνω στο παραστασιακό γεγονός. Στη συνέχεια, τοποθετείται πάνω στη σχέση που οφείλει να έχει ο ερμηνευτής με το κοστύμι του, επιχειρηματολογώντας υπέρ της πεποίθησης οι ερμηνευτές να σταματάνε στις απαιτήσεις τους για άνεση, υγιεινή και εξοικείωση με το κοστύμι που θα φορέσουν, αλλά όχι να διαθέτουν απόψεις και προτιμήσεις οι οποίες μάς γυρίζουν σε πρακτικές του 18ου και του 19ου αιώνα, όταν πρωταγωνιστές και πρωταγωνίστριες διαγκωνίζονταν για καλύτερα υλικά στα ρούχα και τα αξεσουάρ τους. Τα αληθινά περιστατικά που διανθίζουν το κείμενο επιτρέπουν στον αναγνώστη να πάρει μια γεύση των «εύθυμων» παρασκηνίων των μεγάλων παραγωγών, ειδικά της όπερας. Σε αυτό το σημείο, η Μανωλεδάκη προσφέρει πολύτιμες συμβουλές σε νέες και νέους ενδυματολόγους για το πώς θα χειριστούν τη σχέση τους με τους ερμηνευτές αλλά και πώς οι σκηνοθέτες θα οργανώσουν καλύτερα την πρόβα έργων εποχής. Διαβάζοντας αυτές τις συμβουλές, αντιλαμβανόμαστε ότι παρά την πρόοδο που έχει επιτευχθεί στην προετοιμασία των έργων λόγω της άσκησης ηθοποιών και σκηνοθετών σε νέες μεθοδολογίες, εξακολουθούν να επιβιώνουν πρακτικές που νομίζαμε ότι έχουν εγκαταλειφθεί. Με παραδείγματα από τρεις διαφορετικές παραγωγές, μας εξηγεί η συγγραφέας πώς μπορούν οι ερμηνευτές να βοηθηθούν από τον/την ενδυματολόγο για την ερμηνεία του ρόλου τους. Στη δεύτερη υποενότητα, μελετά τον ρόλο της μάσκας και τη σχέση της με το κοστύμι, πώς κατασκευάστηκε ή τη μορφή πήρε ανάλογα με την παράσταση και το ρόλο που είχε στην ερμηνεία του εκάστοτε έργου. Η τρίτη υποενότητα αφιερώνεται στην τεχνική στήριξη του έργου του/της ενδυματολόγου είτε από το τεχνικό προσωπικό είτε από τη μακέτα. Εδώ μας ανοίγει διάπλατα την πόρτα στον άγνωστο κόσμο των εργαστηρίων και, με καίριες συμβουλές, μας επιτρέπει να δούμε πώς ένας

έμπειρος τεχνίτης μπορεί να γίνει πολύτιμος αρωγός ενός ενδυματολόγου και πώς ένας μη εξειδικευμένος ράφτης θα χρειαστεί σχετική καθοδήγηση για την κατασκευή των ενδυμάτων. Αναφορικά με τη μακέτα, εξηγεί τον ρόλο των υλικών και τη σχέση που έχουν εκείνα του σκηνικού με αυτά των κοστούμιών, ενώ στη συνέχεια αναλύεται ο καίριος ρόλος του φωτισμού στην τελική οπτική εντύπωση των κοστούμιών επί σκηνής. Πολύ ιδιαίτερη είναι η ενότητα όπου το κοστούμι αντιμετωπίζεται ως εικαστικό αντικείμενο. Εκεί παρουσιάζονται ξεχωριστές και πρωτότυπες λύσεις για έργα με παραμυθικό περιεχόμενο, όπως η *Τουραντότ* ή ακόμη και ρεαλιστικά έργα εποχής, τα οποία απαιτούν ρούχα «αληθινά», πολυχρησιμοποιημένα. Στην τέταρτη υποενότητα εξετάζεται η συνεργασία του σκηνογράφου με τον/την ενδυματολόγο μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα, ενώ στην πέμπτη προσεγγίζεται η δύσκολη σχέση ενδυματολόγου και παραγωγού και σε αυτό το πλαίσιο μάς παρουσιάζει σκηνογραφικά τεχνάσματα, τα οποία επινόησε για να λύσει προβλήματα περιορισμένου προϋπολογισμού.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η εικαστική ανάγνωση του κείμενου. Ο κύριος άξονας αυτού του κεφαλαίου είναι η ενεργή στάση του/της ενδυματολόγου στην ανάγνωση και την αποκρυπτογράφηση, τελικά, του κλίματος ενός θεατρικού κειμένου, καθώς μόνο οι σκηνικές οδηγίες δεν είναι ο πιο ασφαλής οδηγός, αφού η διαπλοκή των σκηνών αλλά και ο λόγος των ηρώων μπορούν να προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες. Στη δεύτερη υποενότητα εξετάζεται ο ρόλος που παίζει στην εικαστική γλώσσα, την οποία θα επιλέξει ο σκηνογράφος/ενδυματολόγος, ο τελικός σκηνικός χώρος που θα φιλοξενήσει την εκάστοτε παράσταση, η δομή του οποίου απορρέει από τη δομή αλλά και τον κεντρικό δραματουργικό άξονα του εκάστοτε θεατρικού έργου. Ο προβληματισμός αυτός αναλύεται σε επιμέρους κεφάλαια για να γίνει σαφής ο αρχικός προβληματισμός με χαρακτηριστικούς τίτλους όπως «Διαφορετικά κέντρα ισορροπίας», «Παρατακτική σύνθεση» και «Περιστροφική αφήγηση». Στην τρίτη υποενότητα η Μανωλεδάκη μελετά την επιλογή του στιλ και πώς αυτή πραγματοποιείται. Εδώ μαθαίνουμε πώς δημιουργείται ένα κοστούμι εποχής, ένα ηθογραφικό κοστούμι, ένα συμβολικό κοστούμι και πώς αυτές οι δημιουργίες συντονίζονται με την εικαστική ερμηνεία της προβληματικής κάθε έργου. Η υποενότητα αυτή είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη, καταλαμβάνει 72 σελίδες, σχεδόν το σαράντα τοις εκατό του σώματος του βιβλίου, και αποκαλύπτει την καλλιτεχνική σκέψη της ενδυματολόγου, τις επιλογές της, τα λάθη της –ιδιαίτερο προσόν του βιβλίου είναι η αναγνώριση αποτυχημένων λύσεων και η αιτιολόγησή τους– καθώς και την ισχυρή της θέληση, πέρα και πάνω από κάθε δυσκολία, να υλοποιήσει το καλλιτεχνικό της όραμα. Στο τέταρτο κεφάλαιο, η συγγραφέας καταθέτει ένα εκτενές δοκίμιο για τη σχέση των εικαστικών τεχνών με το θέατρο αλλά και τη διαφορά του αυτόνομου εικαστικού έργου τέχνης από τη σκηνογραφία/ενδυματολογία, που συνιστούν έναν εικαστικό κόσμο μέσα στη θεατρική παράσταση, ο οποίος επαναπροσδιορίζεται διαρκώς από τον ζωντανό δράστη ηθοποιό.

Το βιβλίο περιλαμβάνει πληθώρα έγχρωμων σχεδίων, ζωγραφικών μακετών, κοστούμιών αλλά και σκηνικών καθώς και πλούσιο φωτογραφικό υλικό, που μας βοηθούν να αντιληφθούμε την υλοποίηση επί σκηνής των σχεδίων της συγγραφέως, ενώ δίνει εικόνα στον λόγο του κειμένου. Διαπιστώνουμε δε ότι

~ 640 ~

η έκδοση επιτελεί διπλό ρόλο: μας κάνει κοινωνούς του έργου της Ιωάννας Μανωλεδάκη ως ενδυματολόγου και σκηνογράφου, μέσα από αυστηρά επιλεγμένες από την ίδια εργασίες της για το θέατρο, την όπερα, το αρχαίο δράμα και τον κινηματογράφο· ενώ, παράλληλα, συνιστά ένα θεωρητικό εργαλείο προσέγγισης της ενδυματολογίας στο θέατρο και το σινεμά, με οδηγό συγκεκριμένα παραδείγματα. Πρόκειται για το μοναδικό στη γλώσσα μας, καθώς η μέχρι στιγμής σχετική βιβλιογραφία μας παρέχει αποσπασματικές πληροφορίες για την προσέγγιση του κόστους από μαρτυρίες δημιουργών σε διαφορετικές και ποικίλες εκδόσεις. Το εν λόγω έργο επιζητεί να απαντήσει στις ερωτήσεις μιας νέας και ενός νέου ενδυματολόγου που επιχειρεί τα πρώτα της/του βήματα σε αυτόν τον δύσκολο καλλιτεχνικό στίβο και καταφέρνει το στόχο του με επιτυχία. Παράλληλα, συνιστά έναν καλό οδηγό για όσες και όσους μελετούν τις συνθήκες της θεατρικής παραγωγής, την εργασία του σκηνοθέτη και φυσικά είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για τους θεατρολόγους. Last but not least: σε μία καλλιτεχνική εργασία που ακόμη και σήμερα βασίζεται στην πρακτική εξάσκηση δίπλα σε έναν πιο έμπειρο δημιουργό, έχουμε πλέον μια συγκροτημένη καταγραφή μιας πολυετούς εμπειρίας που θα καταστεί πολύτιμη τόσο στην πανεπιστημιακή διδασκαλία όσο και στους καλλιτέχνες του θεάτρου.

ΙΛΙΑ ΛΑΚΙΔΟΥ

Η ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΤΙΚΟΣ

Η Ίλια Λακίδου είναι Θεατρολόγος, διδάκτορας του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ με τη διατριβή *Η συμβολή του Σπύρου Βασιλείου στο θέατρο και το σκηνικό ύφος της γενιάς του '30*. Τα ερευνητικά της ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στην ιστορία του νεοελληνικού θεάτρου με έμφαση σε ζητήματα όψης, στη σχέση πολιτικής και θεάματος και σε ζητήματα διδακτικής του θεάτρου στην εκπαίδευση και την κοινότητα. Εργάστηκε για τη συγκρότηση του αρχείου του ζωγράφου Σπύρου Βασιλείου και για τη σύσταση και λειτουργία του μουσείου «Atelier Σπύρου Βασιλείου» όπου ήταν υπεύθυνη εκπαιδευτικών προγραμμάτων και επιμελήτρια της μόνιμης συλλογής και των περιοδικών εκθέσεων (2003-2006, σε συνεργασία με την ιστορικό της Τέχνης Δρ. Άννη Μάλαμα). Το 2011 στο Μουσείο Μπενάκη, στο κτίριο της οδού Πειραιώς, σχεδίασε και επιμελήθηκε την έκθεση «Ο Σπύρος Βασιλείου και το θέατρο». Έχει διδάξει Θεατρική Αγωγή στην δημόσια Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση από το 1997 έως το 2017 (Μόνιμη εκπαιδευτικός ΠΕ91.01 από το 2009). Είναι μέλος του Εργαστηριακού Διδακτικού Προσωπικού (ΕΔΙΠ) του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ από το 2017 έως σήμερα. Διδάσκει στο Τμήμα μαθήματα σκηνογραφίας, ενδυματολογίας και

διδασκαλίας του θεάτρου. Μετέχει της επιστημονικής οργανωτικής ομάδας του ερευνητικού έργου «Πειραματική Εφαρμογή της Θεατρικής Αγωγής» που υλοποιείται με ευθύνη του ΤΘΣ ΕΚΠΑ από το 2018-19. Συγγράφει τα έργα της σειράς «Σχολική Σκηνή» για την Κάπα Εκδοτική. Έχει μεταφράσει το βιβλίο της Ann Surgers *Scenographies du théâtre occidentale* [Σταθμοί της σκηνογραφίας του Δυτικού Θεάτρου, Αιγόκερως, 2014] το οποίο έχει συμπληρώσει με το επίμετρο «Η σκηνογραφία του νεοελληνικού θεάτρου», σ.237-306. Έχει διαρκή παρουσία με ανακοινώσεις της σε επιστημονικές ημερίδες και συνέδρια στην Ελλάδα και στο εξωτερικό ενώ μελετήματά της έχουν δημοσιευθεί σε επιστημονικά περιοδικά, συλλογικούς τόμους και πρακτικά συνεδρίων. Είναι μέλος του Εργαστηρίου Έρευνας και Τεκμηρίωσης του Νεοελληνικού Θεάτρου (Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, ΕΚΠΑ).

THE BOOK REVIEWER

Ilia Lakidou is a theatrologist and writer. She studied History and Theory of the Theatre at the Department of Theatre Studies, School of Philosophy, National and Kapodistrian University of Athens (B.A. 1995, M.Phil. 2000, PhD 2008). Her PhD dissertation was on *Theatre Aesthetics of Greek Painters of the '30s*, focusing on Spyros Vassiliou's stage designs. She worked as a researcher, curator, and leader of the Educational Programmes at the Museum «Atelier Spyros Vassiliou» (2003–2006). She has curated art exhibitions, most notably the exhibition «Spyros Vassiliou and the Theatre» (Benaki Museum, Piraeus Street, 2011). She taught theatre education in private and public schools for 20 years. She has participated with presentations at conferences in Greece and abroad, and her papers have been published in books and periodicals. Since 2017, she has been a member of the Teaching and Laboratory Staff at the Department of Theatre Studies, School of Philosophy, NKUA. She teaches courses on the History of Scenography, Theatre Architecture and Costume Design, as well as Drama and Theatre in Education. She is a member of the scientific organizing team of the research project «Experimental Application of Theatre Education» implemented under the responsibility of the Department of Theatre Studies, NKUA since 2018-19. Her plays for school performances are published in the series «School Stage» by Kapa Publishing House. She has translated Ann Surgers' book, *Scenographies du théâtre occidentale* [Stages of Western Theatre Scenography, Egokeros Publications, 2014], which she supplemented with the afterword, «The Scenography of Modern Greek Theatre» (pp. 237-306). She maintains a continuous presence with presentations at academic conferences and symposia in Greece and abroad, while her studies have been published in scholarly journals, collective volumes, and conference proceedings. She is a member of the Laboratory of Research and Documentation of Modern Greek Theatre (Department of Theatre Studies, NKUA).